

Lífseig en röng söguskýring um stóriðju og efnahagshrunið

Sú söguskýring að stóriðjuframkvæmdir hafi á árunum 2004-2008 vegið þungt í efnahagshruninu og átt stóran þátt í að skapa hið mikla efnahagslega ójafnvægi á sama tíma er lífsseig. Hún stenst hins vegar enga skoðun. Þvert á móti má færa sterk rök fyrir því að umrædd uppbygging hafi vegið umtalsvert upp á móti þeim almenna samdrætti sem verið hefur í íslensku efnahagslífi undangengin þrjú ár. Fjárfesting vegna Kárahnjúkavirkjunar og byggingu álvers í Reyðarfirði nam tæpum 300 milljörðum á árunum 2005-2008. Þetta er um 8% af landsframleiðslu. Þessi eftirspurnaraukning var með öllu fyrirsjáanleg og varð raunar minni fyrir íslenskt efnahagslíf þar sem vægi erlends vinnuafls í framkvæmdunum var mun meira en upphaflega var búist við. Fjárfestingar í stóriðju á árunum 2004-2007, sem nú skila mikilvægum útflutningstekjum, eru dropi í hafið miðað við ævintýrlegt fjárustur í fjármálakerfinu og skammsýni í ríkisfjármálum.

Dropi í hafið

Við upphaf þensluskeiðsins árið 2004 var ákveðið að lækka tekjuskatt um 3 prósentustig sem komu til framkvæmda á árunum 2005-2007 á sama tíma og brýnt var að draga úr eftirspurn. Bankarnir voru einkavæddir og stjórnvöld ákváðu að rýmka mjög útlánaheimildir Íbúðalánasjóðs. Bindiskylda bankanna var um svipað leyti lækkuð úr 4% í 2% sem jók mjög á getu þeirra til að útlána. Frá 2004 til 2007 jukust útlán til heimilanna í landinu um 761 milljarða. Markaðsverð á húsnæði á þessu tímabili hækkaði um 85%. Útlánaaukning til fyrirtækja og eignarhaldsfélaga var miklu meiri eða 2.580 milljarðar.

Á árunum 2004-2007 hækkaði markaðsverðmæti hlutabréfa skráð í Kauphöll Íslands um 2.497 milljarða á föstu verðlagi ársins 2009 og vega stóru bankarnir mjög þungt. Í árslok 2003 var verðmæti skráðra hlutabréfa um 46,7% af landsframleiðslu en fór í 210% árið 2007. Auðsáhrif vegna hækkandi hlutabréfa- og húsnæðisverðs voru gífurleg. Þau hvöttu til óhóflegrar neyslu og lántöku sem engan veginn fékkst staðist á sama tíma og ráðstöfunartekjur jukust hratt og krónan styrktist.

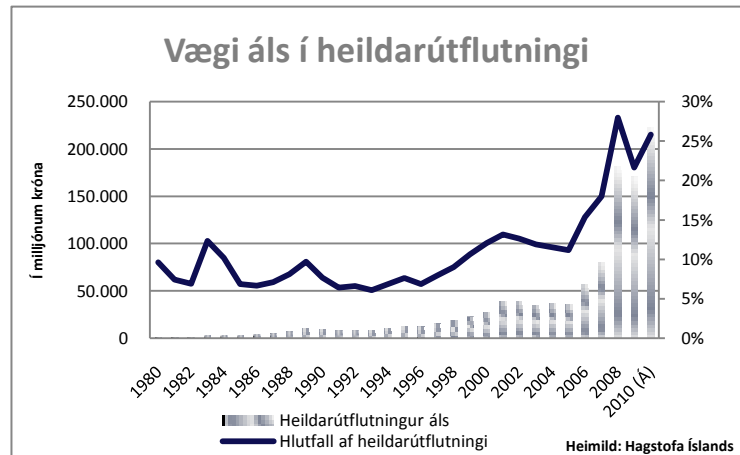
Af veikum mætti reyndi Seðlabankinn að berjast við þensluna með hækkun vaxta. Það hafði þveröfug áhrif þar sem einu áhrifin voru að gengi krónunnar styrktist. Afleiðingin var enn meiri erlend skuldasöfnun og neysla – efnahagslega ójafnvægið jókst enn. Allt gerist þetta á sama tíma og vextir í heiminum eru í lágmarki og mikið framboð af lausu fé rataði hingað. Ytri aðstæður lögðust þannig einnig á árarar við að spenna upp íslenska hagkerfið. Leiðrétting varð óhjákvæmileg en vissulega óraði engan fyrir því hversu sársaukafull sú leiðrétting yrði. Þótt fjárfestingar í stóriðju á þessu tímabili hafi verið miklar voru þær, hvernig sem á það er litið, aðeins sáralítill partur. Ekki verður dregin önnur ályktun en að alvarlegur efnahagsskellur hefði dunið á okkur hvort sem ráðist hefði verið í stóriðjuframkvæmdir eða ekki.

Fjárfesting í stóriðju skilað miklum ávinningi

Á undanförunum misserum höfum við séð áhrif stóriðjufjárfestingu árána 2003-2008 með ápreifanlegum hætti.

Útflutningstekjur þjóðarinnar vegna áliðnaðar hafa aukist um 180 milljarða króna frá árinu 2003 og náðu um 220 milljörðum króna á síðasta ári. Hreinar gjalddeyristekjur þjóðarinnar vegna áliðnaðar námu rúmum 100 milljörðum króna á síðasta ári. Því til viðbótar hefur útflutningsverðmæti járnblendis og aflþynna aukist um u.þ.b. 14 milljarða króna. Því hefur útflutningsverðmæti stóriðju aukist um nærri 200 milljarða króna á ári frá 2003.

Á sama tímabili hefur vöruskiptajöfnuður þjóðarinnar tekið stakkaskiptum. Árið 2003 var 17 milljarða króna halli af vöruskiptum við útlönd. Hafði þá verið viðvarandi halli af vöruskiptum undangengin 7 ár að einu ári undanskildu. Á síðasta ári er áætlaður afgangur af vöruskiptum um 120 milljarðar króna og hlutur áliðnaðar þar sem fyrr segir um 100 milljarðar.

Framlag utanríkisviðskipta til

hagvaxtar var í sögulegu hámarki árið 2009, en það ár var 13% af landsframleiðslunni tilkomin vegna afgangis af viðskiptum við útlönd. Á undanförunum 30 árum hafði það áður mest numið liðlega 5%. Ætla má að þetta hlutfall verði enn hærra vegna ársins 2010.

Tekjur orkufyrirtækja hafa á sama tíma vaxið mjög og námu liðlega 80 milljörðum króna árið 2009 samanborett við um 35 milljarða króna árið 2003. Eigið fé orkufyrirtækjanna hefur einnig styrkst verulega en á undanförunum 10 árum hefur það aukist um 220 milljarða króna og nam liðlega 300 milljörðum um mitt síðasta ár.

Eitt af helstu vandamálum íslensks efnahagslífs nú er lítil fjárfesting í atvinnulífinu. Horfur eru hins vegar jákvæðar hvað varðar fjárfestingu í stóriðju á komandi árum. Má þar nefna nýtt álver í Helguvík, straumhækkun og nýsköpun í álverinu í Straumsvík og kersmiðju Alcoa á Reyðarfirði, auk mögulegra framkvæmda á Norðurlandi. Heildarfjárfesting að virkjanafjárfestingum meðtöldum er áætluð um 500 milljarðar króna á næstu 5-6 árum. Miðað við núverandi álverð mun þessi fjárfesting auka útflutningsverðmæti þjóðarinnar um 110 milljarða króna á ári hverju og bæta vöruskiptajöfnuð um u.þ.b. 50 milljarða á ári.

Af ofangreindu má sjá hversu fjarstæðukennt það er að kenna framkvæmdum við stóriðju um hrun í íslensku efnahagslífi. Þvert á móti gegnir þessi fjárfesting nú lykilhlutverki í því að vinna okkur út úr þeirri kreppu sem við nú erum stödd í.

Bjarni Már Gylfason
Hagfræðingur Samtaka iðnaðarins

Þorsteinn Víglundsson
Framkvæmdastjóri Samáls